

**Карпілянський
Дмитро Анатолійович**

магістр права, головний науковий співробітник
Інституту законодавства Верховної Ради України,
кандидат психологічних наук,
доцент

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 30.11.21)
2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 30.11.21)
3. Конвенція о запрещении военного или любого иного враждебного использования средств воздействия на природную среду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_258#Text (дата звернення: 30.11.21)
4. Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невідбіркову дію. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_266#Text (дата звернення: 30.11.21)
5. Конвенція про захист цивільного населення під час війни. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 30.11.21)
6. Протокол о запрещении или ограничении применения зажигательного оружия (Протокол III). URL: <https://www.icrc.org/tu/doc/resources/documents/misc/treaties-ccw-protocol3-101080.htm> (дата звернення: 30.11.21)
7. Тункин Г. И. Международное право: [Учеб. для вузов по спец. "Правоведение" / Г. И. Тункин, Д. И. Фельдман, И. И. Лукашук и др.]; Отв. ред. Г. И. Тункин. М.: Юрид. лит., 1982. 566 с.
8. Boothby W.H. Weapons and the law of armed conflict. Oxford University Press, 2016. 422 p.
9. Brecher B. The new order of war. Amsterdam: Rodopi, 2010. 258 p.
10. Castren E. The present law of war and neutrality. Helsinki: Annales Academiae Scientiarum Fennicae, 1954. 632 p.
11. Stahn C., Iverson J., Easterday J.S. (eds.) Environmental protection and transitions from conflict to peace. Oxford University Press, 2017. 450 p.

**ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ
ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО
КОНФЛІКТУ**

У сучасному міжнародному праві термін «збройний конфлікт» практично повністю замінив термін «війна». Його використано у документах ООН, Женевській конвенції 1949 р. [1], Додатку I до Женевських конвенцій від 1977 року [2], в якому, зокрема, визначено розуміння «міжнародного збройного конфлікту». Слід розуміти, що міжнародний збройний конфлікт може виникнути, навіть якщо одна зі сторін не визнає стан війни. Сучасне озброєння, яке застосовується у збройних конфліктах, здатне глобально впливати на природне середовище. Його руйнівні можливості можна порівняти з впливом природних катаклізмів [10, с. 69].

Формування підходів до правового забезпечення охорони навколишнього середовища відбувається в межах загального процесу прогресивного розвитку міжнародного права. На охорону навколишнього середовища спрямовано значну частину міжнародно-правових норм з природоохоронної діяльності держав та зміст багатьох універсальних міжнародних угод, які передбачають охорону та покращення стану довкілля планети» [7, с. 478].

Міжнародно-правові акти, що визначають ставлення до охорони навколишнього середовища в умовах збройних конфліктів це, перш за все, Женевські конвенції 1949 р., Додатковий протокол 1977 р., Конвенція про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1976 р. [3], Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що наносять надмірні пошкодження або мають невідбіркову дію, 1980 р. [4] та ін.

Загальний меседж цих документів визначає, що у будь-якому разі потреби війни повинні відповідати принципам гуманізму. Певні норми міжнародного гуманітарного права вимагають обмежувати вибір засобів ведення війни та її зміст. Деякі дослідники називають такі засоби «абсолютною заборону війни» і вважають, що «їх застосування заборонено, навіть якщо вони необхідні для досягнення цілей війни, та їх використання неможливо, навіть якщо вона диктується військовою потребою» [10, с. 154].

У міжнародному гуманітарному праві добре відома ідея особливо охоронюваних районів, які не використовуються у військових цілях. Прикладом можна вважати вимоги ст. 14 Женевської конвенції про санітарні і безпечні зони та місцевості та ст. 60 I Додаткового Протоколу про «демлітаризовані зони». Міжнародний союз охорони природи та природних ресурсів неодноразово пропонував перетворити такі зони на заповідники. Обидва типи зон безпеки потребують укладання угоди між сторонами, що конфліктують. Ст. 60 Додаткового протоколу може використовуватися для виключення певних регіонів з військових дій для захисту навколишнього середовища на основі консенсусу між сторонами, конфліктують. У Протоколі вказується, що під час воєнних дій необхідно проявляти турботу про захист природного середовища від нанесення значної та довготривалої шкоди. Такий захист містить заборону на використання методів та засобів ведення війни, які призначені заподіяти або, як можна очікувати, заподіють такої шкоди природному середовищу і тим самим заподіють шкоди здоров'ю чи виживанню населення [11, с. 51].

У Конвенції про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1976 р. наведено визначення «широкої, довгострокової або серйозної шкоди».

Термін «широка» у тексті Конвенції розуміється як така, що поширюється на територію розміром кілька сотень квадратних кілометрів, «довгострокова» – це період кілька місяців, а термін «серйозний» у Конвенції означає значне порушення нормального життя людини, істотних збитків, завданих природним економічним ресурсам чи іншим надбанням. Конвенцію також можна розглядати як перший міжнародно-правовий акт, спрямований на запобігання впливу на довкілля з ворожими цілями. Суть Конвенції розкривається у її перших двох статтях. Ці статті присвячені проблемі впливу на природне середовище шляхом навмисного втручання у природні процеси. Водночас, використаний у ст. 1 термін «засоби впливу на природне середовище» відноситься до будь-яких засобів для зміни – шляхом навмисного управління природними процесами – динаміки, складу чи структури Землі, включаючи її біосферу, літосферу, гідросферу та атмосферу, або космічний простір. Відповідно до ст. 1 Конвенції, кожна держава-учасниця зобов'язується не вдаватися до військового чи будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище, які мають широкі, довгострокові або серйозні наслідки, як способів руйнування, завдання шкоди або заподіяння шкоди будь-якій іншій державі-учасниці. У разі маніпуляцій за допомогою природних процесів об'єктами шкідливого впливу можуть бути не тільки збройні сили, а й цивільне населення, міста, промисловість, сільське господарство, транспортні та комунікаційні системи, природні ресурси та інше майно.

Іншим важливим міжнародним документом, спрямованим на захист навколишнього середовища під час міжнародних збройних конфліктів є Конвенція 1980 року. Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що наносять надмірні пошкодження або мають невідворотчу дію. У преамбулі Конвенції наголошується, що кожна держава зобов'язана відповідно до Статуту ООН утримуватись у своїх міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування як проти суверенітету, територіальної недоторканності чи політичної незалежності будь-якої держави, так і іншим чином, несумісним з цілями ООН, виходячи з принципу міжнародного права, згідно з яким право сторін у збройному конфлікті обирати методи чи засоби ведення війни не є необмеженим, а також із принципу, що забороняє застосування у збройних конфліктах зброї, снарядів, речовин та методів ведення війни, які можуть завдати надмірних ушкоджень або принести зайві страждання. Водночас забороняється застосовувати методи чи засоби ведення війни, які мають на меті заподіяти або, як можна очікувати, можуть завдати широких, довготривалих і серйозних збитків природному середовищу.

Важливим доповненням до Конвенції 1980 р. щодо охорони навколишнього середовища в ході бойових дій є III Протокол [6], який забороняє чи обмежує застосування запальної зброї і водночас розкриває зміст терміну «запальна зброя». Цей термін означає будь-яку зброю або боєприпаси, які в першу чергу призначені для підпалу об'єктів або заподіяння людям опіків шляхом використання полум'я, тепла або того й іншого разом, що виникають внаслідок хімічної реакції речовини, доставленої до цілі [8, с. 194]. Відповідно до ст. 2.4 III Протоколу, забороняється перетворювати ліси чи інші види рослинного покриву в об'єкт нападу із застосуванням запальної зброї, за винятком випадків, коли такі природні елементи використовуються для того, щоб укрити, приховати чи замаскувати комбатантів чи інші військові об'єкти, або коли вони самі є воєнними об'єктами.

Сучасний рівень розвитку військових технологій усуває межу між особливо небезпечними та відносно легкими видами зброї, здатними негативно впливати на довкілля. Кількість проблем, які стосуються збереження довкілля під час збройних конфліктів зростає пропорційно військово-технічному прогресу. У зв'язку з цим міжнародно-правові норми, спрямовані на захист не тільки людей, а й навколишнього природного середовища від небезпеки застосування деструктивних видів озброєнь потребують подальшого розвитку.

Таким чином, слід відзначити важливу роль міжнародного права у забезпеченні захисту довкілля під час збройних конфліктів. Через свій руйнівний характер сучасні збройні конфлікти створюють різнопланові загрози для довкілля: довготривале хімічне забруднення на суші, забруднення води та атмосфери.

Самодостатність держав у вирішенні екологічних проблем під час міжнародних збройних конфліктів є глобальною проблемою, яка створює передумови для руйнівного впливу на весь світ. Виходячи з цього міждержавні відносини потребують домовленостей зі створення більш ефективної системи екологічних відносин. Для цього необхідно подальше дослідження на доктринальному рівні екологічних проблем, що спричинені війнами, у контексті національної та міжнародної безпеки.